

Biblioteka
44°N i 20°E

Urednik
Nikola Petaković

Copyright © 2016 za srpsko izdanje Čarobna knjiga

Dizajn korica:
Čarobna knjiga

ISBN 978-86-7702-479-6

Nijedan deo ove publikacije, kao ni publikacija u celini, ne sme se reprodukovati, umnožavati, preštampavati niti u bilo kojoj drugoj formi i bilo kojim drugim sredstvom prenositi ili distribuirati bez odobrenja izdavača. Sva prava za objavljivanje ove knjige zadržavaju autor i izdavač prema odredbama Zakona o autorskim pravima.

Čarobna knjiga
Beograd 2016.

Žarko Radaković

Kafana

Čarobna
knjiga

PRIPOVEDANJE BEZ „JEDINSTVENE RADNJE“,
BEZ „JASNOG VREMENA ZBIVANJA NEČEGA“, I
BEZ „ODREĐENOG MESTA NA KOME BI SE NEŠTO
DOGODILO“

Uslužnom osoblju i gostima kafana:

*STARI ŠLEP, VENECIJA, ŠARAN, KURTON, CRV, REKA,
MALLEVILLA, BELO JAGNJE, GRAND, VARDAR, BRIONI*

– u Zemunu;

*KOLARAC, GRČKA KRALJICA, PEVAC, PROLEĆE, ZORA,
GRMEČ, BOSNA, POD LIPOM, PALILULA, GRGEČ, TRI LISTA
DUVANA, MANJEŽ, ZONA ZAMFIROVA, RESAVA*

– u Beogradu;

*SCHLACHTHOF, FORELLE, CASINO, HANSEATICA,
MARKTSCHENKE, GUTTENBERG, PICCOLO SOLE D'ORO,
BULLANGER, TANGENTE-JOUR, ALTE WEINSTUBE,
COLLEGIUM, KRUMME BRÜCKE, MAYERHÖFLE, SIMPEL,
SCHWÄRZLOCHER HOF, MUSEUM, MARQUARDTEI*

– u Tibingenu;

*RÖMER, FORMULA UNO, LATTE MACHIATO, OSMAN,
FURKAN, FERTIG, FONDA, LITHOS, DIALOG, TAVERNAKI,
ALTEBURG, TRIPSE BOCK, VOLKSGARTEN, CENTRAL,
STADTGARTEN, SALON SCHMIZ, PÖFFGEN, SPITZ, QUATRO
CANI, BROADWAY, LUDWIG, FRÜH, SION, SCHMIZ, EULE*

– u Kelnu.

*Budnost, ako je više od probuđenosti (iz mamurluka), postoji
samo još u nejasnim oblicima.*

ŽARKO RADAKOVIĆ, KAFANA, STR. 21

OSVRT NA MOJ ODNOS PREMA PRIJATELJU (Pripovedaču) podstakao me je da ispričam sopstvenu povest.

Ja, budući „pripovedač“, sedeo sam za stolom u dnevnoj sobi svoga stana i zurio sam kroz prozor u pravcu druge obale reke.

Video sam jarkim zracima osunčan visoki kran gradilišta. Bešumno je ta naprava pokretala svoje krake, a viđena kroz staklo zatvorenog prozora podsećala je na tek probuđeno biće. „Kao da je osuđeno na rad bez jasnog cilja i bez ikakve dobiti“, pomislio sam („pripovedački“).

Nekoliko časova kasnije, zadesio sam se na ulici. Hladnoća zimskog dana, samo prividno osunčanog kao u rano proleće, podizala se iz vlage asfalta na trotoaru tu i tamo pokrivenom ostacima prljavog snega. I pela se uz noge hodača, sve do bokova, promrzlih već posle nekoliko minuta. Vetar, i danas neuhvatljivog pravca duvanja, uvlačio se ispod nogavica, kočeći udove u grčevitoj borbi za ubrzane korake. I samo je manijačko forsiranje koračanja, koje je povremeno prelazilo u nadletanje tla, spasavalo prste na stopalima od neželjenog prodiranja vlage kroz pocepane đonove i pokidane šavove na koži cipela koje su zbilja podsetile na pacove u paničnom bekstvu od požara, ili od podrhtavanja tla izazvanog dalekim zemljotresom, ili od tutnjave transportera po razlokanom kolovozu.

U podne sam sedeo za jedinim praznim stolom u kafani. U njoj ću početi da pišem ovu povest. Miris kafe i glasovi gostiju mešali su se u opažaje koji su samo prividno svedočili o stanju u prostoriji. Nisu govorili ništa o muškarcu oslonjenom nogom o visoku barsku stolicu, bezličnog izraza, još više takvog zbog naočara besmisleno namaknutih navrh nosa; kao da je beskonačno dugo telefonirao. A nisu ti opažaji ni rasvetljavali požudni pogled znatno mlađe žene („deteta“?) u znatno starijeg muškarca („starca“?) („šta li je to nju privlačilo na njemu?“) (i „zašto je ona, sada, usred zime, bila obučena u fiskulturne patike, još i rašnirane?“) (i „zašto je on stajao, za šankom, u zimskom kaputu zakopčanom do grla, sa šalom oko vrata zavezanim u dva čvora, i s kapom na glavi navučenom preko ušiju, čela i jednog oka?“). Kada je pas, polegao preko ručki ranca bačenog na tle išarano tragovima svih prisutnih i neprisutnih gostiju, najedanput zalajao na radnika koji je upravo prenosio sanduk kisele vode u pravcu podruma u kome se, po svemu sudeći, nalazilo kafansko skladište, pokrenulo se u meni blede sećanje na detinjstvo u selu u kome sam baš bio pošao u osnovnu školu: i tamo me je jedanput, na školskom dvorištu, „presekao“ iz dnevnih sanja pas (uistinu besan) (za razliku od ovog, koji je lajao samo slučajno, iznenađujući, u dremežu, i samog sebe). Da li sam tada, davno, preplašen, zgrabio svoju školsku torbu i pobegao; da li sam sada odlučno sklopio svoju svesku (u nju upisujem skice za ovu povest), strpao je u džep, obukao se i otišao? Da li sam ispio svoje piće? Da li sam bilo koga pozdravio na izlaznim vratima?

Otkako znam za sebe, reagujem na svoje okruženje kao na javnost koja najpažljivije prati svaki moj pokret. Svaki položaj svoje ruke, izraz lica, držanje tela, doživljam kao gestove glumca

u glavnoj ulozi u pozorišnoj predstavi o mojim svakodnevnim kretanjima. Pogled ljudi u mome okruženju doživljam isključivo kao reakcije na moje. I reči prolaznika na ulici – „zdravo“, „gde si?“, „šta radiš?“ – čujem samo još kao pitanja ili odgovore upućene meni. I danas, u kafani u kojoj pišem ovu povest, koncentrisan pogled kelnera u penu vrelog mleka koje će upravo umešati u šoljicu kafe doživeo sam kao njegovo odbrambeno povlačenje u svoj posao, jer kao da je pomislio da bih iz čista mira mogao da počnem da ga davim. A takvo nešto uistinu mi je palo na pamet kao reakcija na glasno žvakanje jednog od gostiju za susednim stolom (jeo je sendvič); „to mljackanje“ doživih kao preteće domundžavanje s kelnerom u „već danima neprijateljskom ponašanju“ svih u ovoj kafani.

Dok pišem, dakle, ovaj tekst u toj kafani, tri žene za susednim stolom igraju karte. Ja ih vidim kako se zaverenički dogovaraju da skoče na mene i krenu da me čereče. Jer oči jedne kartašice behu „presvučene“ modricama koje su se u koncentričnim krugovima širile, prelazeći „dole“ na obraze, a „gore“ u rasekotine arkade. I kao da u zakrvavljenim beonjačama vidim (umesto da čujem) glas („dobićeš ti svoje“) u bojama pred nevreme koje će se sručiti na sve moje organe koji će krenuti da, jedan za drugim, otpadaju, ostavljajući ostatak tela „na cedilu“, na milost i nemilost kartašicama koje ne samo što se nisu kartale iz rasonode nego su, svakim opaljivanjem kartama o talon, signalisale svima u kafani da će „napad“ i „izvršenje kazne“ uslediti „svakog trenutka“.

Pogledah, dakle, u pepeljaru za mojim stolom. Ni trunke utehe. Samo otpaci smirenosti, odavno pretvoreni u „prah i pepeo“.

Ni pogledom kroz prozor na ulicu, tamo gde se, obasjano veštačkom svetlošću, sve videlo kao usred vedrog dana, ne ugledah nikakvo uporište svojim kao iz šina poiskakalim mislima. Šta li

sam imao u pameti? Kosture misli? Zamagljene površine slika moga meni tako nenaklonjenog okruženja? Ili samo ispljuvke rečenica pred izgovaranje. Dakle, to su oni još neoblikovani delovi rečenica! Polurečenice poispadale na šiljke preoštrih gramatičkih pravila?!

To je i bio razlog više da se još dublje povučem u sebe, da začutim, da sklopim oči, i da se osetim poraženim. A baš to beše razlog više da se latim pričanja povesti o sebi.

Sedeo sam („sada“) sâm.

Ispred mene: sto za četvoro prekriven ružičastocrvenim stolnjakom, a preko njega belim manjim čaršavom (blistao je kao osunčani oblak na uvek vedrom nebu); na stolu: „uobičajeno“, plastični uložak prepun podmetača za pivske čaše; pored njega tanjirić s viljuškom i nožem na papirnoj servijeti na kojoj je pisalo, zlatnim slovima, „dobro došli i prijatno“; tu je bila i obavezna staklena posuda s veštačkim cvetom zadenutim u sitno izdrobljeno kamenje crvene boje; ružin cvet i zeleni listovi delovali su kao da su od stakla.

Naručih pivo, supu s knedlicama od griza i svinjske medaljone u saftu.

Razume se da sam sedeo pored prozora i kroz nacigovane zavese kratko pogledavao napolje, na parkiralište u vlažnoj zimskoj večeri.

Ćutao sam i ispijao ponuđeno piće.

Smeškao sam se psu na podu ispred moga stola, neko vreme i jedinom (sem mene) prisutnom biću u prostoriji.

I tek sam krajičkom oka primetio da u udaljenom uglu kafanske prostorije ima još nekoga, i to, bogami, sedmoro gostiju: sedeli su, u mukloj tišini, i večerali. Čulo se samo zveckanje escajga o tanjire. Povremeno disanje, žvakanje i nakašljavanje.

Kada je u prostoriju ušao muškarac s lovačkim šeširom na glavi i, ugledavši psa, sagao se i počeo da ga češe (pri čemu se pas okrenuo na leđa, podigao uvis sve četiri noge, te se začulo najnežnije tepanje životinji koja se i sama oglasila isto tako nežnim cijukanjem): najedanput sam se osetio u društvu.

Bejah li ja to „na istinskom prostoru pisanja svoje povesti“?

Jesam pisao. Pisao sam. I pisao.

Gledao sam u slova pred sobom: ispadala su kao iz mlina zrna bibera kojim sam onda i zabiberio donetu hranu.

Pisao sam. Pisao. I pisao.

Ali „o čemu“, „gde“ i „kada“? Najedanput mi je to postalo nejasnije nego ikad. Povest koju „pripovedah“ jedva da je i počela.

Kada kažem „prostor moga pisanja“, samo sticajem okolnosti primećujem da ovu povest pišem isključivo po kafanama. A nalazile su se one na najrazličitijim stranama sveta: u Nemačkoj, Srbiji, Francuskoj, Hrvatskoj, Sjedinjenim Američkim Državama, Bosni i Hercegovini, Egiptu, Sloveniji, Brazilu, Crnoj Gori, Kini, Austriji, i na Kosovu. Jer moje kafane uvek behu tamo gde sam se, vođen unutrašnjim porivom i potrebom za pripovedanjem, dakle „svih ovih godina pisanja“, „vukao od kafane do kafane“.

Dakako sam se, pišući i pripovedajući, zadesio jedanput i u oblasti onog dela Nemačke oko gradića Tibingena, u kome sam neko vreme i živeo, i u kome sam se, uobražavah to, po drugi put „formirao“. Kafane su već tada imale važno mesto u mom životu, pa i u spisateljskom razvoju. U najmanju ruku, mogao sam u tibingenskim kafanama da se osamim i prepustim opažanju svog okruženja, tako važnom za moje pisanje. Usred strastvenih kafanskih razgovora bivao sam usredsređen na svoje okruženje. Gledao sam ga, mirisao, slušao.

Švapske kafane su, reći ću to sada, bile i ostale za mene „nešto posebno“. Čak i ako u njima nije bilo žive duše, ispunjavale su prostor opažanja do poslednje praznine. Svuda detalji. Na zidovima vise stare slike, najčešće fotografije iz istorije enterijera kafana; slike često ne više postojećih kuća u kojima su se gostione nekada nalazile. Fotografije, uramljene u prastare drvene ramove; delovale su samo još kao ukrasi; često „besmisleni“; jer niko od gostiju ih ni u jednom trenutku nije ni pogledao. Najčešće se sedelo za šankom, ćutalo i pilo; uglavnom pivo. Izrazi lica: svima isti. I nivo tečnosti u svim čašama: isti. Ako je neko i otvorio usta, učinio je to ili da bi se nakašljao, ili da bi zevnuo, ili poluglasno uzdahnuo. Tada bi se začulo nešto poput jecanja u koje bi se „umiksovalo“ kloktanje tečnosti uzimane „u sebe“ krupnim gutljajima. Muškarac (na primer), neodredljive dobi, masne duge kose, neobrijan, podnadulog lica crvenog od ispucalih kapilara, upravo je spustio čašu na šank. Podigao je glavu i zagledao se u stare ukrasne amove, sedla, oglavine, uzengije i konjske potkovice okačene o svod. Kao da se iz daljine uistinu čulo njištanje konja, a opaljivanje đona cipele spuštene s pregrade ispod šanka na betonsko tle odjeknulo je kao udar kopita vranca vezanog ispred valova u nekoj obližnjoj štali. Tišina. Tako mukla da se ne čuje ni reč voditelja vesti upravo emitovanih na televiziji. A da se tu govorilo o najavi pregovora o demontaži raketa s nuklearnim glavama slutilo se u izrazu lica barmena koji je nepomično zurio u ekran. Nečujna beše i škripa kočnica pred sudar vozila na ulici ispred kafane jer niko za šankom nije se, ni pored treska, pomerio s mesta. Niko nije reagovao ni na pucnje, praćene razbijanjem stakla i jaucima, jer ih nije ni čuo. Baš kao što (niko) nije čuo nisko proletanje mlaznjaka, ni eksploziju pri obaranju dimnjaka dotrajale fabrike piva, ni vrištanje žene upravo silovane, ni skvičanje svinje u trenutku klanja. Zašto se, međutim, čulo

ono što se, inače, nikada nije čulo: opaljivanje očnih kapaka u trenutku treptanja; škripa razvlačenja usana pred prinošenje čaše ustima; burno komešanje, valjanje i podizanje talasa piva u trenutku otpijanja; pucanje vrha psećeg repa u trenutku naglog zaustavljanja pri snažnom mahanju? U jednom stanu u sasvim drugom delu grada je žena peglala veš i najedanput se začulo cvrčanje pare kapljica vode, popalih preko usijane pegle pri fajtanju veša. Čulo se i kokodakanje kokoške u trenutku snošenja jajeta u kokošinju u obližnjem selu. I kikotanje stjuardese u trenutku spuštanja šake kapetana leta na njen struk (u avionu visoko iznad tla) čulo se odlično. I šapat dece u mraku spavaće sobe stana u kući u nekom sasvim udaljenom gradu.

Sedeo sam, dakle, u kafani. Gledao sam kroz prozor na ulicu. Bio sam miran. Čekao sam početak pisanja svoje povesti.

„Otkako znam za sebe, doživljam svoje okruženje samo pogledima, ne samo svojim nego i nekog drugog.“ (Nisam li to već rekao?)

Kiša. Vetar. (Žena uvijena u kabanicu.) Vlažne kose prolaznika.

Mirisi se mešaju s dodirima površine stola na kome listovi novina, uprljana papirna maramica i prazna pepeljara podupiru pogled na čašu ispunjenu zrnima šećera.

Zašto gušenje u grudima?

U jednoj kafani video sam sebe u nekoj drugoj kafani. Video sam sebe u kafani kao čekaonici lekarske ordinacije. I tamo je vladala napetost. Iako se ni tu nije razgovaralo, svaki pojedinac

beše prisutan u najvećoj meri. Jer svako je svakome bio sasvim blizu. Disalo se neposredno nadohvat drugoga. Pravo je čudo što se mirisi kože i daha drugoga nisu osećali. Jesu sva čula bila aktivna, ali pre svega behu to čulo vida i čulo sluha. Ostala: ne isključena, ali podređena najaktivnijima. Dakle, čulo mirisa bilo je uključeno u čulo vida. A čulo dodira bilo je podređeno čulo sluha. Gledao si, a ujedno si pipao. Slušao si, a ujedno si mirisao. Kušao si, a prevashodno si video i slušao. I lepo si čuo u teškom disanju muškarca na stolici prekoputa tvoje: povlačenje šake preko novinskog lista. Osećao si miris belog luka u izrazu lica žene nagnute nad stranicama žurnala o kuhinjskom nameštaju. Tišina je vladala u toj kafani (ili u čekaonici lekarske ordinacije). Ali čulo se krčanje creva svih prisutnih. Kao da to beše i jedini saobraćaj u kafani. I crevo jednog gosta kafane oglasilo se glasno, dugo, dubokim tonovima, malčice i promuklo. A crevo drugog pacijenta (mlade žene) „javilo“ se „cijukanjem“, „tankim glasićem“, neusklađenim s telom gošće (visoke i krupne „stature“). Crevo trećeg gosta kafane (starca) oglasilo se zatupljenim šumom ispuštenim s dosta vazduha, kao ton bariton-saksofona. Baš kao što je i crevo četvrtog gosta (gošće, starice) ispustilo nešto poput izdaha saksofoniste, ispuštenog između izduvavanja dva tona. Crevo petog gosta kafane (mladića) oglasilo se kratkim kašljanjem. I u svakom pojedinačnom šumu krčanja creva gostiju mirisalo je na jelo poslednjeg obeda. Osećao se ukus svakog pojedinačnog jela. U svakom pojedinačnom krčanju videla se jasno svaka pojedinačna trpeza. Čulo se zveckanje escajga, srkanje, mljackanje, škljocanje zuba, gutanje. I kako se krčanje produžavalo i postajalo sve glasnije, nekontrolisanije, pa i razuzdanije, tako su se sve pojedinačne trpeze približavale jedna drugoj, spajali su se stolovi, baš kao u kafani prepunoj gostiju. Za tili čas je to bila gozba. Jelo se, pilo se, glasno se razgovaralo.

I sada je svako svakome probao jelo iz tanjira. Prstima je uzimao zalogaje. „Molim“, čulo se. „Smem li da probam?“, čulo se. „Kako je dobro“, čulo se. I tako je to moglo da traje u beskonačnost. Moglo je i da pređe u bahanalije. Moglo je to sedenje u kafani (u mukloj tišini, kao u čekaonici ordinacije) (u najvećoj napetosti kao u očekivanju sudbine, ili u smrtnom strahu od obznanе bolesti) da se preobrati u pravo orgijanje. Srećom (ili nažalost), pojavio se kelner (kao lekar). Stajao je pred tobom, u belom sakou (kao u belom mantilu). Kao glasnik boga jela i pića (kao upravnik sanatorijuma, klinike, gerijatrije). I, značajnim glasom, jasno razdvojenim od pogleda, dodira, mirisa, zvuka, ukusa, upitao je: „Šta želite?“ (kao da je prozvao „sledećeg“ pacijenta). I to je bilo sve što se uistinu čulo tog jutra u toj (nekoj drugoj) kafani u kojoj su svi sedeli kao u čekaonici ordinacije urologa, kardiologa ili lekara za kožne i venerične bolesti.